

Sławomir Grzesiak
Edyta Mituła-Grzesiak

Bezpieczeństwo społeczne i personalne obywateli w kontekście zagrożenia przestępczością w Polsce. Kreowanie bezpiecznych przestrzeni inkluzywnych

Social and personal safety of citizens in the context of crime threat in Poland. Towards creating safe inclusive spaces

We współczesnym świecie istnieje wiele zjawisk społecznych postrzeganych jako zagrażające bezpieczeństwu społecznemu zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i globalnym. Jednym z nich jest przestępczość, co do której funkcjonuje wiele obiegowych opinii, nacechowanych emocjonalnie, często intensyfikowanych przez środki masowego przekazu. Postrzeganie przestępczości przez obywateli odnosi się do ich indywidualnego poczucia zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa w wymiarze osobistym i rodzinnym, jak i jego percepcji w odniesieniu do wewnętrznej stabilności państwa.

Celem artykułu jest ukazanie poglądów społeczeństwa polskiego na temat zagrożeń przestępczością i poczucia bezpieczeństwa z tym związane go, w odniesieniu do badań naukowych z tego zakresu. W pracy ukazano dane statystyczne obrazujące dynamikę zjawiska przestępczości oraz wyniki dotychczasowych badań związanych z poczuciem bezpieczeństwa i przestępczością. Przybliżono również kierunki optymalizacji działań na rzecz bezpieczeństwa lokalnego, jak i działań podejmowanych przez instytucje państwowe zajmujące się prewencją i profilaktyką zagrożeń wynikających z przestępczości wtórnej.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo lokalne, readaptacja społeczna, reintegracja społeczna, przestępczość wtórna, prewencja recydywy.

In the modern world, there are many social phenomena perceived as threatening social security, both individually and globally. One of them is crime, against which there are many popular opinions, emotionally marked, often intensified by the mass media. Citizens' perception of crime relates to their individual sense of the satisfaction of their personal and family security needs, as well as their perception of the internal stability of the state. The aim of the article is to present the views of Polish society on the threats of crime and the sense of security associated with it, in relation to scientific research in this field. The paper presents statistical data showing the dynamics of the phenomenon of crime and the results of previous research related to the sense of security and crime. The directions of optimization of activities for local security as well as activities undertaken by state institutions dealing with the prevention and prevention of threats resulting from secondary crime were also discussed.

Key words: local security, social readaptation, social reintegration, secondary crime, recidivism prevention.

Wprowadzenie

Tematyka dotycząca poglądów i postaw społeczeństwa w stosunku do negatywnych zjawisk społecznych jest przedmiotem analiz badaczy różnych dyscyplin naukowych¹. Zjawisko przestępczości, jego profilaktyka i prewencja doczekały się w tym zakresie licznych opracowań². Wyniki badań empirycznych nad postawami i opiniami społeczeństwa polskiego względem zjawiska przestępczości oraz raporty Ośrodka Badania Opinii Publicznej (TNS OBOP)³ czy Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS)⁴ pozwalają na określenie percepcowanego poczucia bezpieczeństwa przez społeczeństwo polskie oraz wskazanie uwarunkowań takiego stanu rzeczy.

¹ B.M. Nowak, *(Nie)skazani na wykluczenie. Od patologii do normy zachowań społecznych*, Warszawa 2020; M. Muskała, „*Odstąpienie od przestępczości*” w *teorii i praktyce resocjalizacyjnej*, Poznań 2016.

² Zob. B.Urban (red.), *Dewiacje wśród młodzieży. Uwarunkowania i profilaktyka*, Kraków 2001; F. Kozaczuk, B. Urban (red.), *Profilaktyka i resocjalizacja młodzieży*, Rzeszów 2004; B. Urban, J.M. Stanik (red.), *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*, t. 1, Warszawa 2008, s. 81-122; A. Bałandynowicz, *Probacyjna sprawiedliwość karząca*, Warszawa 2015.

³ Zob. TNS OBOP, <https://polaczonebiblioteki.uw.edu.pl/index.php/strona-glowna/zasoby-i-zrodla/bazy-danych-2/raporty-tns-obop/> [dostęp: 10.03.2021].

⁴ Zob. CBOS, <https://www.cbos.pl/PL/home/home.php> [dostęp: 10.03.2021].

Spektrum strachu, określane w literaturze socjologiczno-kryminologicznej jako *moral panic*⁵, jest implikacją populizmu penalnego wybrzmiewającego w środkach masowego przekazu. Koncepcja ta zakłada istnienie pięciu wskaźników opisujących poczucie społecznego zagrożenia przestępczością⁶:

- a) niestabilność – nagły wybuch i osłabnięcie niepokoju w związku z nowo postrzeganym zagrożeniem dla społeczeństwa ze strony osób uważanych za moralnych dewiantów;
- b) wrogość – dewianci postrzegani i traktowani są stereotypowo, z dużą niechęcią jako kontestatorzy podstawowych wartości społecznych;
- c) wymierny niepokój/troska – niepokój spowodowany zagrożeniem mierzony badaniem nastawień, opinii do danego zjawiska, np. przestępczości;
- d) konsensus – istniejący konsensus w różnorodnych grupach społecznych, że zagrożenie jest realne i poważne;
- e) nieproporcjonalność – niepokój o liczbę moralnych dewiantów i zakres krzywdy, jaką wyrządzają, jest dużo większy, niż to wskazuje obiektywne, empiryczne zbadanie krzywdy.

Powyższe wskaźniki stanowią podstawę do określenia trzech modeli teoretycznej analizy przyczyn paniki moralnej:

- a) model grup interesu wskazuje na moralne zło, które postrzegane jest jako zagrożenie dla społeczeństwa. Grupy interesu zwykle szczerze wierzą, że ich starania służą ważnej w ich przekonaniu sprawie, niemniej mają na celu zwiększenie swojego prestiżu, wpływów i utrwalenie przekonań ideologicznych. W miarę wzrostu skuteczności wpływu na opinię publiczną są stymulantem konfliktu z grupami rywalizującymi⁷;
- b) model stworzony przez elitę zakładający, że jakaś wpływowa grupa może zaaranżować moralną panikę poprzez użycie środków i zasobów, którymi dysponuje. Zabieg ten służy ukryciu rzeczywistych problemów

⁵ Zob. S.Cohen, *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*, London 1972; D. Garland, *On the Concept of Moral Panic*, "Crime Media Culture" 2008, nr 4(1).

⁶ E. Goode, N. Ben-Yehuda, *Moral Panics: The Social Construction of Deviance*, Cambridge 1994, s. 33-39, za: J.S. Victor, *Moral Panics and the Social Construction of Deviant Behaviour: A Theory and Application to the Case of Ritual Child Abuse*, Sociological Perspectives, 1998.

⁷ E. Goode, N. Ben-Yehuda, *Moral Panics: The Social Construction of Deviance*, Cambridge 1994, s. 33-39, za: J.S. Victor, *Moral Panics and the Social Construction of Deviant Behaviour: A Theory and Application to the Case of Ritual Child Abuse*, "Sociological Perspectives" 1998.

społecznych z wykorzystaniem instytucji publicznych, jednocześnie fabrykując i manipulując rzeczywistymi danymi⁸;

- c) model obywatelski (oddolny) wskazujący, że panika powstaje spontanicznie w populacji społecznej. Niepokój i gniew z powodu zagrożenia przestępczością są reakcjami na subiektywne poczucie zagrożenia i są przenoszone oraz ukierunkowane na społecznych dewiantów, którzy postrzegani są jako przyczyna wszelkich społecznych niepokojów. Tworzą oni zbiorowego kozła ofiarnego, któremu żadna z grup interesu nie ma powodu udzielać wsparcia. Model ten zakłada, że środki masowego przekazu oraz instytucje kontroli społecznej odzwierciedlają nastroje społeczne⁹. Jego cechą jest również to, że instytucje kontroli społecznej nie mogą wytworzyć niepokoju publicznego, jeśli ten wcześniej nie istniał. Szczególne wydarzenia jednak mogą być katalizatorem nagłego moralnego oburzenia, a nawet zbiorowego wybuchu¹⁰.

W rozważaniach dotyczących poczucia bezpieczeństwa społecznego i osobistego obywateli w kontekście (nie)realnego zagrożenia przestępczością w Polsce najbardziej adekwatny jest model obywatelski (oddolny), zakładający, że lęki i obawy przed przemocą i łamaniem norm społecznych powstać mogą spontanicznie i niezależnie od realnego poziomu zagrożenia nimi danej zbiorowości.

Wykorzystanie koncepcji *moral panic* jest charakterystyczne dla procesu polityzacji przestępstwa, w którym przestępczość i sposoby jej prewencji stają się pierwszoplanowymi elementami gry politycznej. Wywołanie paniki i polityzacja przestępczości są składowymi populizmu penalnego, na który składa się „zespół przekonań społecznych, a także działań politycznych i legislacyjnych podejmowanych z programowym ograniczaniem roli ekspertów, współkształtowany przez media, charakteryzujący się surowym nastawieniem do przestępczości i brakiem współczucia dla jej

⁸ Zob. P. Chlebowicz, *Przejawy populizmu penalnego w polskiej polityce kryminalnej*, „Studia Prawnoustrojowe” 2009, nr 9, s. 497-505.

⁹ Zob. M. Szafrąńska, *Penalny populizm a media*, Kraków 2015; Z. Pucek, J. Bierówka (red.), *Media a opinie i postawy społeczne*, Kraków 2011.

¹⁰ Zob. Liczne doniesienia medialne dotyczące sprawy M. Trynkiewicza, czy osób, którym została zamieniona kara dożywotniego pozbawienia wolności na 25 lat i w latach 2013-2014 miały zostać zwolnione z zakładu karnego po odbyciu całej kary, lecz w opinii społecznej postrzegane były jako mogące stwarzać zagrożenie publiczne.

sprawców”¹¹. W odniesieniu do takiego stanu rzeczy, z jednej strony dochodzi do tego, że o sposobach reakcji na przestępstwo decydują nie eksperci w tym zakresie, lecz społeczeństwo za pośrednictwem skali poparcia dla polityków. Jednocześnie społeczeństwo traci zaufanie do ekspertów i profesjonalistów, którzy przegrywają z populistycznymi politykami, aczkolwiek zmniejsza się przy tym zaufanie społeczeństwa do całej klasy politycznej i państwa. Implikuje to szereg negatywnych konsekwencji dla prowadzenia racjonalnej polityki państwa w zwalczaniu przestępczości.

W sytuacji, w której społeczeństwo postrzega nieudolność państwa w zakresie prewencji przestępczej, traci ono również zaufanie do instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo społeczne obywateli¹². Wówczas zmianie ulega kierunek polityki kryminalnej, w którym akcentowane są doświadczenia ofiar/y przestępstwa, jako wspólne i powszechne. To z kolei generuje podejście do udzielania efektywnej ochrony społeczeństwu przed zagrażającą mu przestępczością. Osobowość przestępcy i jego prawa liczą się tylko w stopniu określonym podstawowymi prawami człowieka, a podstawową funkcją kary jest izolacja społeczna, której wykonywanie staje się technicznym środkiem zwalczania przestępczości¹³. Dlatego też można wyróżnić negatywne czynniki charakteryzujące taką politykę kryminalną¹⁴:

- a) marginalizacja i wykluczenie sprawcy ze społeczeństwa jako podstawowy cel jego ochrony przed przestępczością,
- b) brak zdolności państwa do poradzenia sobie z przestępczością i przekazanie części odpowiedzialności społecznościom lokalnym,
- c) wyznaczanie kierunków polityki kryminalnej z ograniczonym udziałem ekspertów, a wiodącej roli populistów penalnych,
- d) ustanawianie przepisów karnych pod kątem interesów politycznych.

Jak wskazano powyżej, na punitarywność wymiaru sprawiedliwości mają wpływ zarówno czynniki prawne, jak i pozaprawne, które również

¹¹ W. Zalewski, *Populizm penalny – próba zdefiniowania zjawiska*, [w:] Z. Sienkiewicz, R. Kokot (red.), *Populizm penalny i jego przejawy w Polsce*, Wrocław 2009, s. 31-32. Zob. J. Pratt, *Penal Populism*, London-New York 2007. Przykładem takim może być ustawa z 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób (Dz. U. z 2020, poz. 1446).

¹² Zob. M. Feliksiak, *Oceny działalności instytucji publicznych*, Komunikat z badań, 44/2019, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_044_19.PDF [dostęp: 10.03.2021].

¹³ D. Garland, *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*, Chicago 2001, s. 143-144.

¹⁴ Zob. A. Baładynowicz, *Nowoczesne trendy w polityce kryminalnej na przełomie XX i XXI wieku*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 11, s. 34-52.

wzajemnie się determinują. T. Szymanowski zalicza do nich m.in.: stan przestępczości, funkcjonowanie i efektywność systemu prawa karnego, opinię społeczną, koszty ograniczania przestępczości, międzynarodowe standardy prawa, podstawowe zasady Konstytucji RP czy stan wiedzy naukowej i dotychczasowe doświadczenia w funkcjonowaniu systemu karnego¹⁵. Opinia publiczna, jako reakcja zbiorowości na działania polityczne i społeczne, jest wyrazem świadomości danej zbiorowości na istotne dla niej kwestie. Jej dynamiczny charakter może być uwarunkowany wieloma czynnikami, które w krótkim czasie mogą zmieniać ten stan społecznej świadomości¹⁶. Wskazane elementy są cechą dystyngtywną realizowanej polityki karnej przez dany obóz rządzący, tworząc swoisty dla niego „klimat penalny”¹⁷, w którym opinia publiczna stanowi trzon działań politycznych.

Ukazanie zapatrywań Polaków na społeczne i formalne (instytucjonalne) środki kontroli przestępczości w kontekście nurtu populizmu penalnego, wybrzmiewającego w mediach i deklaracjach politycznych powołujących się na opinię publiczną, jest uzasadnione z punktu widzenia określenia świadomości społecznej i prawnej obywateli, a także przypisywanych im nastawieniom represyjnym w stosunku do osób dopuszczających się przestępstw. Należy jednak pamiętać, że „opinia społeczna nie może być jedynym lub najważniejszym wyznacznikiem w konstruowaniu systemów ograniczania przestępczości (...). Ale tym bardziej nie można zgodzić się z przedstawianiem fałszywego obrazu tej opinii jako uzasadnienia dla szkodliwych społecznie i kosztownych programów polityki państwa w tej dziedzinie”¹⁸. Dlatego nadal aktualny pozostaje postulat edukowania społeczeństwa w zakresie oczywistych i udowodnionych naukowo zjawisk, często niechętnie przyjmowanych przez opinię społeczną, dotyczących przestępczości i tego, że:

- a) przestępczość jest nieodłącznym elementem życia społecznego,
- b) większość skazanych prędzej czy później opuści jednostkę penitencjarną i powróci do poprzedniego miejsca zamieszkania,

¹⁵ T. Szymanowski, *Przemiany systemu penitencjarnego w Polsce*, Warszawa 1996, s. 81. Zob. T. Szymanowski, *Przestępczość i polityka karna w Polsce. W świetle faktów i opinii społeczeństwa w okresie transformacji*, Warszawa 2012; E.M. Guzik-Makaruk, *Poczucie bezpieczeństwa obywateli w Polsce. Identyfikacja i przeciwdziałanie współczesnym zagrożeniom*, Warszawa 2011.

¹⁶ Zob. W. Lippmann, *Opinia publiczna*, Kraków 2020.

¹⁷ K. Krajewski, *Punitivność wymiaru sprawiedliwości karnej w Polsce w XX wieku*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 3, s. 91.

¹⁸ A. Szymanowska, *Polacy wobec przestępstw i karaniami*, Warszawa 2008, s. 9.

- c) pobyt w więzieniu jest ostatecznością i jest droższy z punktu widzenia ekonomicznego i społecznego niż kary wolnościowe,
- d) inkluzja społeczna wynika z zasad solidarności społecznej i jest w interesie społeczeństwa obywatelskiego, jak i państwa,
- e) beneficjenci oddziaływań penitencjarnych i readaptacyjnych są wysoce zróżnicowani osobowo, czemu służy m.in. proces kompresji społecznej¹⁹ osób marginalizowanych społecznie.

Z powyższego opisu wynika, że przestępczość nie jest zjawiskiem jednorodnym i dającym się łatwo sklasyfikować, każdy bowiem czyn przestępczy jest wynikiem wielu złożonych okoliczności, które doprowadziły jednostkę do popełnienia określonego przewinienia względem innych obywateli i ładu społecznego, co w konsekwencji wpływa na poczucie zagrożenia bezpieczeństwa osobistego i społecznego.

Przestępczość jako zjawisko zagrażające bezpieczeństwu społecznemu

Bezpieczeństwo jest jedną z podstawowych potrzeb człowieka²⁰. Dążenie do zaspokojenia tej potrzeby warunkuje prawidłowy rozwój i funkcjonowanie jednostki w wielu obszarach życia społecznego, jak również jest warunkiem zachowania przez nią zdrowia psychofizycznego. Niepewność w zakresie zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa blokuje realizację innych motywacji i osiągnięć. Stąd też poczucie stabilizacji, wolności od strachu, lęku i chaosu, a także antycypowane możliwości doznania pomocy i wsparcia ze strony bliskich osób w sytuacjach trudnych implikują zarówno subiektywny odbiór bezpieczeństwa aktualnego, jak i przewidywanego²¹. Zjawiskiem, które może zakłócać dobrostan jednostki, jest postrzegana i oceniana przez nią przestępczość.

¹⁹ Zob. A. Nawój-Śleszyński, *Perspektywy kompresji populacji więziennej w Polsce*, [w:] P. Stępniań, T. Kalisz, W. Zalewski (red.), *Czy i jakie więzienia są potrzebne? Rozważania na tle zagadnień współczesności*, Poznań-Gdańsk-Wrocław-Kalisz 2016, s. 124-140.

²⁰ Zob. A. Masłow, *Motywacja i osobowość*, Warszawa 2021.

²¹ A. Masłow, *Motywacja i osobowość*, Warszawa 2021, s. 77.

Rozpatrywanie przestępczości w kategoriach zjawiska społecznego jako zagrażającego bezpieczeństwu osobistemu i społecznemu²² wymaga jego analizy w perspektywie bliższej – lokalnej i dalszej – krajowej²³. Perspektywa bliższa dotyczy kręgu osób najbliższych i otoczenia społecznego, w którym jednostka funkcjonuje, rozumianego jako środowisko lokalne. Natomiast w przypadku perspektywy dalszej, poza jej terytorialną odległością należy zwrócić uwagę na źródła czerpania wiedzy i kształtowania opinii w zakresie bezpieczeństwa państwowego. Obie te perspektywy są względem siebie komplementarno-interaktywne.

Lęk przed przestępczością należy do współczesnych społecznych lęków²⁴. W wyobrażeniach społeczeństw urasta do niebotycznych rozmiarów, które w swej skrajnej postaci generuje społeczną fobię, destabilizując równowagę społeczną²⁵. Wiele opinii dotyczących przestępczości wynika z niepotwierdzonych i obiegowych źródeł, a nie rzetelnych danych o rozmiarach przestępczości. Z badań T. Szymanowskiego²⁶ i A. Szymanowskiej²⁷ wynika konstatacja, iż „człowiek, którego wiedza o przestępczości pochodzi wyłącznie lub głównie z informacji dostarczanych mu przez środki masowego przekazu może sądzić, że przestępczość w Polsce charakteryzuje się popełnianiem zabójstw, zgwałceń, rabunków, wymuszeń rozbójniczych, przestępstw związanych z narkotykami, kradzieżami samochodów oraz wypadkami drogowymi, mimo że najgroźniejsze przestępstwa (...) stanowią znikomy odsetek całej przestępczości”²⁸. Urealniona ocena zagrożenia przestępczością możliwa jest w oparciu na ustaleniach naukowych dokonanych na podstawie analiz statystyk policyjnych i sądowych, chociaż wielu autorów prac zajmujących się problematyką przestępczości wskazuje, że nawet mimo tego jest to bardzo

²² Zob. P. Goryń, *Bezpieczeństwo społeczne – jedno czy wiele?*, [w:] D. Boćkowski, P. Goryń, K. Goryń, *Bezpieczeństwo i jego percepcja w dyskursie społecznym i militarnym*, Białystok 2020, s.47-61; J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo społeczne jako dziedzina bezpieczeństwa narodowego*, „Historia i Polityka” 2018, 23(30), s. 21-38, doi: <http://dx.doi.org/10.12775/HiP.2018.002> [dostęp: 10.03.2021].

²³ Zob. B. Czarnecki, *Przestrzenne aspekty przestępczości. Metoda identyfikacji czynników zagrożeń w przestrzeni miejskiej*, Białystok 2011.

²⁴ A. Siemaszko, *Kogo biją, komu kradną. Przestępczość nierejestrowana w Polsce i na świecie*, Warszawa 2001, s. 105.

²⁵ Zob. S.P. Hier, *Moral Panics*, [w:] P. Atkinson, S. Delamont, A. Cernat, J.W. Sakshaug, R.A. Williams (red.), *SAGE Research Methods Foundations*, 2019, <https://www.doi.org/10.4135/9781526421036806294> [dostęp: 03.03.2021].

²⁶ T. Szymanowski, *Polityka karna i penitencjarna w Polsce w okresie przemian prawa karnego*, Warszawa 2005.

²⁷ A. Szymanowska, *Polacy wobec przestępstw i karności*, Warszawa 2008.

²⁸ Ibidem, s. 25.

trudne²⁹. Nie dziwi również, że większość ludzi formułuje swoje oceny z informacji medialnych, rzadziej własnych doświadczeń, a tylko nieliczni sięgają do opracowań naukowych³⁰. Widoczne jest to także w odmiennych opiniach na temat rzeczywistego zagrożenia przestępczością³¹.

Człowiek, oceniając swoje bezpieczeństwo, sięga do własnego doświadczenia i osobistej sytuacji życiowej. Natomiast w ocenie jednostki dotyczącej bezpieczeństwa całego społeczeństwa odnosi się ona do jej własnych przekonań i dostępnych źródeł wiedzy, przy czym informacje, które posiada czy uzyskuje, pochodzić mogą z różnych narracji i punktów widzenia, co sprawia, że mogą być one mniej lub bardziej zniekształcone. „Dlatego też ocena bezpieczeństwa ogółu Polaków wypada zdecydowanie gorzej niż ocena osobistego bezpieczeństwa, dokonywana przez poszczególnych ludzi”³². Stąd badanie opinii Polaków na temat bezpieczeństwa w Polsce od lat stanowi zainteresowanie takich instytucji jak CBOS czy TNS OBOP. Badania te wpisują się w zakres sondażowy spraw ważnych dla polskiego społeczeństwa na przestrzeni ostatnich dwóch dekad. Opinie w tej kwestii przedstawiono w poniższej tabeli, w której wyszczególniono najwyższe wartości w danym roku kalendarzowym.

Tabela 1. Opinie Polaków na temat bezpieczeństwa w Polsce (%)

Czy Polska jest krajem bezpiecznym?	ROK																				
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Tak	28	18	27	34	33	46	43	53	68	68	70	85	66	64	70	66	80	89	86	90	85
Nie	70	81	71	62	65	49	53	43	30	30	26	12	31	33	24	29	15	10	11	8	10
Trudno powiedzieć	2	1	2	4	2	5	4	4	2	2	4	3	3	3	6	5	5	1	3	2	5

Źródło: CBOS³³. Obliczenia własne.

²⁹ Zob. K.W. Frieske, *Przestępczość w Polsce – lata dziewięćdziesiąte. Stereotypy i realia*, [w:] M. Marody (red.), *Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XIX i XX wieku*, Warszawa 2002.

³⁰ A. Szymanowska, *Polacy wobec przestępstw i karania*, Warszawa 2008, s. 24.

³¹ Ibidem, s. 23.

³² A. Szymanowska, *Polacy wobec przestępstw i karania*, Warszawa 2008, s. 17.

³³ M. Bożewicz, *Poczucie bezpieczeństwa w najbliższej okolicy i w kraju*, CBOS Komunikat z Badań, 96/2020, s. 2.

Dane przedstawione w tabeli 1. wskazują na dynamikę pozytywnych opinii Polaków na temat bezpieczeństwa w Polsce w latach 2000-2020, ze szczególnie utrzymującym się na wysokim poziomie poczuciem bezpieczeństwa w latach 2017-2019. Zdaniem M. Strzeszewskiego, „od początku lat 90. przez wiele lat w świadomości społecznej zdecydowanie dominował stereotyp Polski jako kraju, który nie stwarza mieszkańcom warunków do bezpiecznego życia, który ukształtował się zarówno pod wpływem wzrostu przestępczości i zmian jej charakteru, jak również swobodnego obiegu informacji i nagłaśnianiu (zwłaszcza przez skomercjalizowane media) sensacyjnych informacji o różnego typu działaniach przestępczych, co szczególnie oddziaływało na świadomość osób nieprzyzwyczajonych do odbioru takich informacji”³⁴. Powyższa konstatacja wskazuje, iż ocena stanu bezpieczeństwa ogólnokrajowego jest zależna od rodzaju postrzeganych zagrożeń³⁵. W dotychczasowych raportach na temat zagrożeń dla bezpieczeństwa społeczeństwa polskiego przestępczość znajdowała się na czołowych miejscach. A. Szymanowska i T. Szymanowski w swoich badaniach dotyczących polityki karnej państwa³⁶ wskazali, że w 1993 r. 63% społeczeństwa polskiego wskazało przestępczość jako zjawisko szczególnie zagrożające bezpieczeństwu społecznemu. Tuż za nim znalazło się bezrobocie (52%), alkoholizm (24%), niewłaściwe rządy (21%) i kryzys gospodarczy/sytuacja gospodarcza (21%). W powtórzonym badaniu z 2006 r. przestępczość wciąż była na pierwszym miejscu, wskazało na nią 56% badanych, aczkolwiek zmniejszyła się ona w stosunku do 1993 r. o 7%. Opinie badanych o spadku poczucia zagrożenia przestępczością znajdują potwierdzenie w danych statystycznych Policji, gdyż w ostatnich latach odnotowuje się regresję przestępczości³⁷. Dalej, podobnie jak w 1996 r., uplasowało się bezrobocie (55%), alkoholizm (22%), niewłaściwe rządy (17%) i sytuacja gospodarcza kraju (7%)³⁸. Z analizy powyższych danych wynika, że sam katalog zagrożeń odczuwanych przez

³⁴ M. Strzeszewski, *Czy na co dzień czujemy się bezpiecznie*, CBOS, Komunikat z badań, Warszawa 2007, BS/77/2007, s. 18.

³⁵ A. Szymanowska, *Polacy wobec przestępstw i karania*, Warszawa 2008, s. 19-23. Por. A. Szymanowska, T. Szymanowski, *Opinia społeczna w Polsce o niektórych zachowaniach patologicznych, kontrowersyjnych, przestępstwach i środkach kontroli prawno-karnej*, Warszawa 1996.

³⁶ A. Szymanowska, T. Szymanowski, *Opinia społeczna w Polsce o niektórych zachowaniach patologicznych, kontrowersyjnych, przestępstwach i środkach kontroli prawno-karnej*, Warszawa 1996, s. 105.

³⁷ Zob. Policja, <https://statystyka.policja.pl/> [dostęp: 10.03.2021].

³⁸ A. Szymanowska, T. Szymanowski, *Opinia społeczna w Polsce o niektórych zachowaniach patologicznych, kontrowersyjnych, przestępstwach i środkach kontroli prawno-karnej*, Warszawa 1996, s. 105. Por. A. Gdula, *Zagrożenia bezpieczeństwa społecznego w XXI wieku*, „Kwartalnik Bellona” 2017, 3, s. 20-36.

społeczeństwo pomimo upływu czasu wciąż jest aktualny, aczkolwiek przypisywane im wartości bywają zmienne.

Liczbę przestępstw stwierdzonych w latach 2000-2020 oraz liczbę skazań i populację osadzonych w jednostkach penitencjarnych w tym samym okresie przedstawia poniższa tabela.

Tabela 2. Przestępstwa stwierdzone, prawomocne skazania oraz populacja osadzonych w jednostkach penitencjarnych 2000-2020 r.

Rok	Przestępstwa stwierdzone ³⁹	Prawomocne skazania ⁴⁰	Populacja osadzonych w jednostkach penitencjarnych ⁴¹
2000	1 266 910	222 815	70 544
2001	1 390 089	315 013	79 634
2002	1 404 229	365 326	80 467
2003	1 446 643	415 708	79 281
2004	1 461 217	513 410	80 369
2005	1 379 962	504 281	82 955
2006	1 287 918	462 937	88 647
2007	1 152 993	426 377	87 776
2008	1 082 057	420 729	83 152
2009	1 129 577	415 272	84 003
2010	1 138 523	432 891	80 728
2011	1 159 554	423 464	81 382
2012	1 119 803	408 107	84 156
2013	1 061 238	353 208	78 994
2014	867 855	295 353	77 371
2015	799 779	260 034	70 836
2016	748 459	289 512	71 528
2017	753 963	241 436	73 822
2018	768 049	275 768	72 204
2019	796 557	bd.	74 130
2020	786 302	bd.	67 894

Źródło: Roczna Informacja Statystyczna Policji i CZSW. Obliczenia własne.

³⁹ Policja, <https://statystyka.policja.pl/st/przestepstwa-ogolem/121940>, Przestępstwa-ogolem.html [dostęp: 04.03.2021].

⁴⁰ Informator Statystyczny Wymiaru Sprawiedliwości, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/download,2853,31.html> [dostęp: 04.03.2021].

⁴¹ Centralny Zarząd Służby Więziennej, <https://sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> [dostęp: 04.03.2021] oraz *Informacja o wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania za 2000 rok*. Zob. A. Nawój-Śleszyński, *Przeludnienie więzień w Polsce – przyczyny, następstwa i możliwości przeciwdziałania*, Łódź 2013, <http://dx.doi.org/10.18778/7525-947-6> [dostęp: 10.03.2021].

Powyższe dane wskazują na tendencję systematycznie zmniejszającej się liczby przestępstw oraz wzrostu ich wykrywalności, co w efekcie może wpływać na wzrost poczucia bezpieczeństwa osobistego i społecznego w stosunku do tego zagrożenia oraz pozwala na dostrzeżenie zwiększającej wartości, jaką społeczeństwo nadaje poczuciu bezpieczeństwa⁴². Uproszczeniem byłoby jednak twierdzenie, że poziom bezpieczeństwa jest determinowany jedynie poziomem przestępczości odnotowywanej w danym miejscu i czasie.

Przyczyn zmniejszania się przestępczości w Polsce od 2004 r. można również upatrywać w zmianach struktury wieku ludności. „Od początku XXI wieku, w związku z wkraczaniem w wiek dorosłości roczników niżu demograficznego, obserwujemy kurczenie się grupy szczególnego ryzyka przestępczego, którą stanowią osoby w wieku 16-24 lat. Na tę grupę wiekową przypada aż 1/4 wszystkich przestępstw. Im zatem mniej liczna jest ta grupa szczególnego ryzyka, tym mniejsza jest przestępczość”⁴³. Inną z przyczyn może być migracja zarobkowa, która jest charakterystyczna dla wskazanej przez A. Siemaszkę grupy wiekowej oraz poprawa efektywności pracy służb, szczególnie Policji.

A. Siemaszko zauważa także, że między poziomem przestępczości a poziomem lęku przed nią nie występuje korelacja, a zatem można stwierdzić, że lęk przed przestępczością nie ma związku z faktycznym zagrożeniem i jest indukowany przez inne czynniki. Jednym z nich jest ocena pracy Policji i służb odpowiedzialnych za stan bezpieczeństwa państwa. Natomiast wzrost przekonania o skuteczności pracy Policji zmniejsza lęk przed przestępczością i odwrotnie⁴⁴.

CBOS rokrocznie prowadzi badania dotyczące poczucia bezpieczeństwa Polaków⁴⁵, które wskazują, że zdecydowana większość obywateli czuje się bezpiecznie. W 2019 r. ten odsetek wynosił 89%, a w 2020 r. było to 85%, przy czym należy zaznaczyć, iż badanie to odbywało się po tzw. pierwszej fali pandemii COVID-19, co mogło mieć znaczenie dla spadku ogólnego poczucia bezpieczeństwa respondentów. Co dziesiąty badany w 2020 r. stwierdził, że w Polsce nie żyje się bezpiecznie, a pięciu

⁴² M. Mocianko-Pawlak, *Bezpieczeństwo a poziom przestępczości w Polsce w latach 2007-2016*, Studia i Prace WNEiZ US, 50/01/2017, s. 215-230, doi: 10.18276/sip.2017.50/1-16 [dostęp: 10.03.2021].

⁴³ A. Siemaszko, *Atlas przestępczości w Polsce 4*, Warszawa 2009, s. 319.

⁴⁴ A. Siemaszko, *Kogo biją, komu kradną. Przestępczość nierejestrowana w Polsce i na świecie*, Warszawa 2001, s. 112.

⁴⁵ M. Bożewicz, *Poczucie bezpieczeństwa w najbliższej okolicy i w kraju*, CBOS Komunikat z Badań, 96/2020, s. 2, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2020/K_096_20.PDF [dostęp: 10.03.2021].

na stu respondentów nie miało w tej kwestii zdania. Z danych CBOS wynika, że poczucie bezpieczeństwa Polaków rośnie wraz z wiekiem respondentów. Natomiast odwrotną zależność można zaobserwować w przypadku miejsca zamieszkania badanych, mieszkańcy wsi bowiem częściej uważali Polskę za kraj bezpieczny (88%) niż mieszkańcy dużych aglomeracji miejskich (75%). Z powyższego wynika, że nawet statystyczny spadek przestępczości i wzrost poczucia bezpieczeństwa społecznego nie stanowi prostej korelacji, lecz jest zjawiskiem warunkowanym wieloma czynnikami.

Przestępczość jako zjawisko zagrażające bezpieczeństwu personalnemu

Opinie Polaków dotyczące stanu bezpieczeństwa w skali całego kraju wskazują, że Polska jest dla nich krajem bezpiecznym. CBOS w swych badaniach analizuje również poczucie bezpieczeństwa obywateli w środowisku lokalnym. Wynika z nich, że odsetek osób uważających, że ich najbliższa okolica jest miejscem bezpiecznym i spokojnym, od lat utrzymuje się na wysokim poziomie, a w 2020 r. deklarację taką założyło aż 96% respondentów⁴⁶. Opinie respondentów na temat bezpieczeństwa własnego oraz członków najbliższej rodziny składają się na wskaźnik nasilenia poczucia indywidualnego zagrożenia przestępczością. Co drugi obywatel odczuwał brak poczucia zagrożenia przestępczością w 2020 r., a w przypadku 40% z nich było to umiarkowane poczucie zagrożenia tym zjawiskiem patologicznym. W okresie od 2002 r. do 2020 r. najwyższy omawiany wskaźnik balansował pomiędzy brakiem a umiarkowanym poczuciem zagrożenia przestępczością, natomiast wskaźnik dużego poczucia zagrożenia przestępczością ustabilizował się od 2009 r. i oscyluje wokół 10%. Wrażliwość wskaźnika w poszczególnych latach warunkowana była wieloma czynnikami, m.in. polityką karną i zmianami w prawie w jej zakresie, sytuacją społeczno-gospodarczą, jak i psychologicznymi niepokojami związanymi z okresem nowego millenium, co szczególnie pokazuje wskaźnik dużego poczucia zagrożenia w pierwszej dekadzie

⁴⁶ Ibidem, s. 6.

obecnego wieku. Szczegółowe dane zawiera poniższa tabela, w której wyszczególniono najwyższe wartości w danym roku kalendarzowym.

Tabela 3. Wskaźnik nasilenia poczucia zagrożenia przestępczością (%)

Nasilenie poczucia zagrożenia przestępczością	ROK																			
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Brak poczucia zagrożenia przestępczością	21	26	25	34	42	44	38	47	41	44	46	46	39	37	48	48	46	51	50	
Umiarkowane poczucie zagrożenia przestępczością	54	51	49	45	38	44	49	44	49	44	45	44	49	51	44	44	44	42	40	
Duże poczucie zagrożenia przestępczością	25	23	26	21	20	14	13	9	10	12	9	10	12	12	8	8	10	7	10	

Źródło: CBOS⁴⁷. Obliczenia własne.

Fenomen lęku przed przestępczością przejawia się w tym, że bywa on wyolbrzymiany nieproporcjonalnie do rozmiarów przestępczości. Pomimo wielu badań w tym zakresie oraz zabiegów szacowania rzeczywistych rozmiarów przestępczości nadal nie wiadomo, jak wielka jej część nie trafia do oficjalnych statystyk i stanowi „ciemną ich liczbę”⁴⁸. Dlatego też społeczne poczucie zagrożenia przestępstwami jest zróżnicowane m.in. ze względu na wiek i płeć respondentów oraz region i miejscowość zamieszkania⁴⁹, co przekłada się na odczuwane bezpieczeństwo osobiste obywateli⁵⁰. Ocena różnych zjawisk z punktu widzenia poczucia własnego bezpieczeństwa różni się często od oceny tych samych zjawisk, gdy bierze się pod uwagę bezpieczeństwo całego społeczeństwa⁵¹.

Z przywołanego już wcześniej badania A. Szymanowskiej i T. Szymanowskiego dotyczącego oceny zachowań nieakceptowanych społecznie

⁴⁷ M. Bożewicz, *Poczucie bezpieczeństwa w najbliższej okolicy i w kraju*, CBOS Komunikat z Badań, 96/2020, s. 8, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2020/K_096_20.PDF [dostęp: 10.03.2021].

⁴⁸ Zob. J. Stojer-Polańska (red.), *Przypadki kryminalne. Ciemna liczba przestępstw jako problem interdyscyplinarny*, Poznań 2018.

⁴⁹ Zob. I. Bąk, *Struktura i typologia przestrzenna przestępczości w Polsce*, „Ekonometria” 2015, 4(50), s. 43-61, doi: 10.15611/ekt.2015.4.03 [dostęp: 11.03.2021].

⁵⁰ Zob. G. Pieszko, *Spoleczne poczucie zagrożenia przestępstwami przez Polaków z uwzględnieniem mieszkańców województwa podkarpackiego*, „Studia Prawnoustrojowe” 2014, 23, s. 131-148.

⁵¹ A. Szymanowska, *Polacy wobec przestępstw i karnia*, Warszawa 2008, s. 53.

i zagrażających łądowi społecznemu⁵² wynika, że zjawisko przestępczości jest największym zagrożeniem dla poczucia osobistego bezpieczeństwa respondentów. Dla porównania w 1996 r. uważało tak 40% badanych, natomiast dziesięć lat później odsetek osób tak myślących obniżył się do 30%⁵³. Zaobserwowane w tym okresie zmiany w sposobie postrzegania różnych zjawisk jako źródeł osobistych zagrożeń wskazują na wzrost poczucia bezpieczeństwa Polaków. Przeprowadzona przez badaczy analiza pozwoliła na stwierdzenie, że osoby wskazujące na zjawisko przestępczości jako zagrażające ich osobistemu bezpieczeństwu istotnie częściej stwierdzały, że w ostatnich latach wykazuje ono tendencję wzrostową, niż osoby, które danego zjawiska za zagrażające ich bezpieczeństwu nie uznały⁵⁴. Przymuszczalnie wzrost poczucia osobistego bezpieczeństwa i osłabienie lęku obywateli przed stanieniem się ofiarą przestępstwa nie wynika ze spadku przestępczości, lecz – jak można sądzić – z nagłaśnianych przez mass media informacji o walce instytucji państwowych z przestępczością⁵⁵, rzeczywistej poprawy sprawności działań Policji, powszechności stosowania monitoringu oraz wykorzystywania go w miejscach publicznych, jak i prywatnych posesjach, powszechności usług ochroniarskich oraz strzeżonych miejsc pracy, zamieszkania i rekreacji⁵⁶.

Reintegracja społeczna na rzecz bezpieczeństwa

Działaniem zwiększającym poczucie bezpieczeństwa osobistego obywateli w zakresie zagrożeń wynikających z przestępczości mogłoby być wprowadzenie do polskiego systemu readaptacji społecznej organizacji i instytucji pomocowo-wspierających, a także aktywizacja środowisk lokalnych na rzecz reintegracji osób wykluczonych⁵⁷. Przykładami takich

⁵² A. Szymanowska, T. Szymanowski, *Opinia społeczna w Polsce o niektórych zachowaniach patologicznych, kontrowersyjnych, przestępstwach i środkach kontroli prawno-karnej*, Warszawa 1996.

⁵³ Ibidem, s. 105.

⁵⁴ A. Szymanowska, *Polacy wobec przestępstw i karania*, Warszawa 2008, s. 55-59.

⁵⁵ Zob. T. Bulenda, *Polityka karna w programach wyborczych 2007 r.*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2010, nr 66, s. 25-48.

⁵⁶ Zob. J. Czapiński, *Zadowolenie z poszczególnych dziedzin i aspektów życia*, [w:] J. Czapiński (red.), *Diagnoza społeczna 2005*, Warszawa 2005, s. 114; M. Strzeszewski, *Czy na co dzień czujemy się bezpiecznie*, CBOS, Komunikat z badań, Warszawa 2007, BS/77/2007.

⁵⁷ I. Klonowska, *Bezpieczeństwo jako fundament budowania procesu resocjalizacji, readaptacji i reintegracji w środowisku lokalnym*, „Resocjalizacja Polska” 2018, nr 15, s. 73-91, doi: 10.22432/pjsr.2018.15.05 [dostęp: 10.03.2021].

rozwiązań są powiatowe biura wsparcia readaptacyjnego⁵⁸, rodzinne domy terapeutyczne⁵⁹, domy przejściowe⁶⁰ czy organizacje trzeciego sektora realizujące zadania zlecone w ramach systemu readaptacji społecznej⁶¹. Należy jednak pamiętać, że działania reintegracyjne powinny być kontynuacją oddziaływań resocjalizacyjno-readaptacyjnych podejmowanych w warunkach izolacji więziennej⁶². Powszechna dziś wiedza, że zapobieganie negatywnym zjawiskom w obszarze demoralizacji i przestępczości jest bardziej korzystne ekonomicznie i społecznie niż zwalczanie skutków przestępczości, zarówno indywidualnych, jak i społecznych, nie zawsze ma swoje przełożenie w praktykach prewencyjnych. Za tym powinno iść również wsparcie dla służb społecznych i organizacji pomocowych w zakresie systemowych rozwiązań.

Obserwowana od lat tendencja wzrostowa ponownej przestępczości implikuje konieczność ewolucji dotychczasowych sposobów prewencji recydywy przestępczej m.in. w obszarze readaptacyjno-reintegracyjnym osób zwalnianych z jednostek penitencjarnych⁶³. Wymaga to zmiany dotychczasowej strategii pomocowej, która wzmacnia kompetencyjnie poszczególne instytucje, zamiast tworzyć rzeczywistą, systemową organizację wsparcia społecznego instytucji kooperujących ze społecznościami lokalnymi, regionalnymi czy wspólnotowymi⁶⁴.

Przestępczość w Polsce i powrotność do przestępstwa należą do podstawowych determinantów implikujących poczucie bezpieczeństwa

⁵⁸ B.M. Nowak, *Interdyscyplinarne, sieciowo-systemowe podejście do procesu readaptacji i reintegracji społecznej osób skazanych i ich rodzin*, „Studia Edukacyjne” 2016, nr 41, s. 246.

⁵⁹ A. Baładynowicz, *Rodzinne domy terapeutyczne resocjalizacją w środowisku otwartym*, Warszawa 2006.

⁶⁰ Zob. S. Grzesiak, *Halfway houses in The Polish Model of Social Reintegration – possibilities and limitations*, „The Prison Systems Review” 2019, nr 105, s. 33-56.

⁶¹ Zob. W. Ambrozik, *Pedagogika resocjalizacyjna. W stronę uspołecznienia systemu oddziaływań*, Kraków 2016.

⁶² Zob. S. Grzesiak, *Prewencja recydywy przestępczej jako proces zarządzania zmianą w warunkach izolacji więziennej*, [w:] L. Kołtun, T. Kośmider (red.), *Współczesny wymiar bezpieczeństwa publicznego. Kształtowanie bezpiecznych przestrzeni. Działania profilaktyczne*, Warszawa 2019, s. 107-124; J. Kuształ, *Resocjalizacja-readaptacja-reintegracja we współczesnym polskim dyskursie naukowym*, [w:] J. Kuształ, K. Kmieciak-Jusiega (red.), *Konteksty resocjalizacji i readaptacji społecznej*, Kraków 2014, s. 26.

⁶³ Od 2011 r. współczynnik recydywy jurydycznej systematycznie rośnie: 2011 – 50%; 2012 – 51%; 2013 – 52,2%; 2014 – 54,1%; 2015 – 55,2%; 2016 – 55,9%; 2017 – 55,8%; 2018 – 56,4%; 2019 – 56,7%, 2020 – 57,5%. Centralny Zarząd Służby Więziennej, *Kwartalne Informacje Statystyczne za IV kwartał od 2001-2020 r.*, <https://www.sw.gov.pl/strona/Statystyka-kwartalna> [dostęp: 20.02.2021]. Zob. Ministerstwo Sprawiedliwości, *Powrotność do przestępstwa w latach 2009-2015*, Warszawa, maj 2017, <https://www.isws.ms.gov.pl/baza-statystyczna/publikacje/download,3502,1> [dostęp: 20.02.2021].

⁶⁴ Zob. B.M. Nowak, *Interdyscyplinarne, sieciowo-systemowe podejście do procesu readaptacji i reintegracji społecznej osób skazanych i ich rodzin*, „Studia Edukacyjne” 2016, nr 41, s. 233-249.

społecznego i osobistego obywateli⁶⁵. Dlatego też przeorientowanie sposobu myślenia i zarządzania wsparciem społecznym oraz rezygnacja z populizmu penalnego na rzecz edukacji penalnej wydają się nieodzowne dla efektywnego zarządzania zasobami readaptacyjnymi. Rozwiązaniem udrażniającym system mogłoby być uchwalenie w Polsce ustawy readaptacyjnej, co z pewnością kompetencyjnie i zarządczo rozwiązałoby wiele kwestii dotyczących udzielania wsparcia społecznego osobom potrzebującym, zarówno na różnych poziomach administracji, jak i obszarach jej świadczenia⁶⁶, a także jasno określiłoby status prawny osób funkcjonujących w systemie wsparcia jako interwenientów. Zabiegi te pozwoliłyby nie tylko na udrożnienie wielopłaszczyznowej współpracy instytucjonalno-społecznej, lecz także poprawiłby warunki bezpieczeństwa w zakresie pracy z osobami wykluczonymi społecznie⁶⁷.

Ku bezpiecznym przestrzeniom inkluzywnym

Każdy człowiek w wymiarze egzystencjalnym związany jest z różnymi środowiskami społecznymi, w których uczestniczy poprzez pełnienie w nich rozmaitych ról i funkcji społecznych oraz zawodowych. Najsilniej jednak powiązany jest ze społecznością lokalną, żyje w niej bowiem, zakłada rodzinę, pracuje, mieszka, wychowuje dzieci i zaspokaja szereg doczesnych potrzeb⁶⁸. Bezpieczeństwo obywateli w społeczności lokalnej ma wpływ na stan zdrowia fizycznego i psychicznego jej członków. Społeczności lokalne różnią się między sobą nasyceniem różnego rodzaju zagrożeniami. Z drugiej strony w społecznościach lokalnych tkwi

⁶⁵ Zob. S. Grzesiak, *Prewencja recydywy przestępczej jako proces zarządzania zmianą w warunkach izolacji więziennej*, [w:] L. Koltun, T. Kośmider (red.), *Współczesny wymiar bezpieczeństwa publicznego. Kształtowanie bezpiecznych przestrzeni. Działania profilaktyczne*, Warszawa 2019, s. 107-124; G. Pieszko, *Społeczne poczucie zagrożenia przestępstwami przez Polaków z uwzględnieniem mieszkańców województwa podkarpackiego*, „Studia Prawnoustrojowe” 2014, nr 23, s. 131-148.

⁶⁶ Takie akty normatywne funkcjonują w wielu krajach, gdzie działania readaptacyjno-reintegracyjne lokalnych organizacji rządowych i pozarządowych są wspierane przez państwo. Namiastką takich działań w Polsce są powołane w tym celu fundusze: Fundusz Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Fundusz Sprawiedliwości, Fundusz Aktywizacji Zawodowej. Zob. USA, Second Chance Act z 2007, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-110publ199/pdf/PLAW-110publ199.pdf> [dostęp: 26.02.2021]; B.M. Nowak, *Reintegracja społeczna skazanych w wybranych państwach Unii Europejskiej*, „Resocjalizacja Polska” 2015, nr 10, s. 55-79.

⁶⁷ Zob. A. Żukiewicz, *Triada determinant bezpieczeństwa pracowników służb społecznych: determinanty systemowe*, „Praca Socjalna” 2017, nr 1(32), s. 7-16.

⁶⁸ W. Czajkowski, J. Wąs-Gubała, *Bezpieczeństwo personalne w perspektywie kulturowej*, „Studia nad Bezpieczeństwem” 2017, nr 2, s. 5-16.

największy potencjał w aktywizowaniu postaw obywatelskich w zakresie kształtowania bezpieczeństwa w swoim środowisku. Dzieje się tak z wielu względów m.in. dlatego, że ludzie żyjący obok siebie znają się, znają własne potrzeby, łączy ich kultura, obyczajowość, tradycja, mentalność, wspólny los życia na określonym obszarze kraju. Z tego względu społeczność lokalna powinna być zainteresowana tym, aby w jej przestrzeni występowało jak najmniej zagrożeń.

W środowisku lokalnym funkcjonuje wiele instytucji, które są odpowiedzialne za bezpieczeństwo obywateli (np. policja, straż miejska, obrona cywilna, komórki zarządzania kryzysowego). Na ich skuteczność ma wpływ również współpraca z tzw. lokalsami i wykorzystywanie potencjału tkwiącego w obywatelskości określonej społeczności lokalnej⁶⁹. Kształtowanie bezpieczeństwa społeczności lokalnej z udziałem obywateli, ze wspomnianymi organami państwowymi i samorządowymi, staje się zatem koniecznością współczesnych społeczeństw⁷⁰.

Budowanie bezpieczeństwa społeczności lokalnej jest przedsięwzięciem interdyscyplinarno-integrującym, które wymaga ciągłej oceny i usprawniania. W tym kontekście bezcenną wartość w sferze doskonalenia i optymalizacji systemu bezpieczeństwa w zakresie zagrożeń związanych z przestępczością, wnoszą:

- a) stałe monitorowanie oraz przestrzenne mapowanie przestępczości w Polsce w celu alokacji zasobów i środków prewencyjnych⁷¹;
- b) postulat tworzenia domów przejściowych dla osób wykluczonych społecznie, centrów readaptacji społecznej, centrów integracji społecznej czy centrów profilaktyki społecznej⁷²;

⁶⁹ Zob. A. Szecówka, J. Dzieńdziora, S. Musioł (red.), *Nauka i praktyka wobec bezpieczeństwa we współczesnej społeczności lokalnej*, Racibórz 2008.

⁷⁰ A. Baładynowicz, *Wielopasmowa teoria resocjalizacji z udziałem społeczeństwa*, „Resocjalizacja Polska” 2010, nr 1, s. 121-156; W. Ambrozik, *Pedagogika resocjalizacyjna. W stronę uspołecznienia systemu oddziaływań*, Kraków 2016; B.M. Nowak, *Kreowanie działań społecznych o charakterze resocjalizacyjno-readaptacyjnym. Podejście sieciowo-systemowe*, „Resocjalizacja Polska” 2014, nr 7, s. 29-44; B.M. Nowak, *Interdyscyplinarne, sieciowo-systemowe podejście do procesu readaptacji i reintegracji społecznej osób skazanych i ich rodzin*, „Studia Edukacyjne” 2016, nr 41, s. 233-249; A. Kieszkowska, *Możliwości pracy z osobami wykluczonymi społecznie w inkluzyjno-katalaktycznym modelu w procesie reintegracji społecznej*, „Roczniki Pedagogiczne” 2019, nr 11(47), s. 229-256, doi: <http://dx.doi.org/10.18290/rped.2019.11s-15>; A.H. Fidelus, *Praca ze skazanymi z perspektywy modelu społeczno-przestrzennego*, „Forum Pedagogiczne” 2017, nr 1, s. 37-48, http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_21697_fp_2017_1_04;

⁷¹ Zob. K. Kądziołka, *Przestrzenne zróżnicowanie zagrożenia przestępczością w Polsce*, De Securitate et Defensione. „O Bezpieczeństwie i Obronności” 2016, nr 2(2), s. 31-43.

⁷² Policja, <https://slaska.policja.gov.pl/kat/prewencja/centrum-profilaktyki> [dostęp: 10.03.2021].

- c) profesjonalne wsparcie dla rodzin w kryzysie⁷³;
- d) działania na rzecz podnoszenia poczucia bezpieczeństwa u osób opuszczających jednostki penitencjarne poprzez wzmacnianie ich więzi społecznych – „przyczepów społecznych”⁷⁴;
- e) zintensyfikowanie programów ogólnokrajowych i regionalnych zwiększających bezpieczeństwo społeczne, takich jak np. rządowy program ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem bezpieczniej” im. Władysława Stasiaka, który ma na celu wspieranie działań na rzecz bezpieczeństwa społeczności lokalnych⁷⁵;
- f) optymalizowanie systemu readaptacji społecznej oraz udroźnianie wielopłaszczyznowej współpracy instytucji pomocowo-wspierających ze społecznościami lokalnymi;
- g) rozwój organizacji trzeciego sektora aktywizującego społeczności lokalne oraz zwiększanie środków finansowych na projekty obywatelskie związane z kształtowaniem bezpieczeństwa, kreowaniem bezpiecznych i przyjaznych przestrzeni lokalnych oraz popularyzowanie aktywnych form wypoczynku;
- h) budowanie kapitału ludzkiego i społecznego jako elementu kultury bezpieczeństwa lokalnego⁷⁶.

Powyższe działania wpisują się w koncepcję *human security* dotyczącą bezpieczeństwa osobistego jednostki⁷⁷ w jej codziennym życiu. Idea ta zakłada współpracę instytucji i organizacji ze społecznościami lokalnymi w zakresie podejmowanych działań prewencyjnych w odniesieniu do występujących w nich zagrożeń. Bezpieczeństwo obywateli determinuje

⁷³ Zob. B.M. Nowak, *Rodzina w kryzysie. Studium resocjalizacyjne*, Warszawa 2012; A. Stadnik, *Współodpowiedzialność rodziny za kształtowanie postaw obywatelskich wobec współczesnych zagrożeń społecznych*, „Wiedza Obronna” 2018, nr 3-4(264-265), s.151-166, doi: <https://doi.org/10.34752/pqr0-ck97> [dostęp: 12.03.2021]; M. Wojakowska, M. Parada, *Przemoc w rodzinie – kryzys autorytetu czy nieskuteczne kształtowanie bezpieczeństwa społeczności lokalnych*, „Zeszyty Naukowe SGSP” 2019, nr 69, s. 93-109.

⁷⁴ P. Stepniak, *Praca socjalna w postępowaniu ze skazanymi*, Ruch Prawniczy, „Ekonomiczny i Socjologiczny” 2007, nr 4, s. 164. Zob. A. Lewicka-Zelent, *Poczucie bezpieczeństwa osób pozbawionych wolności w kontekście bezpieczeństwa społecznego i psychologicznego*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin-Polonia Sectio J*, 3(32)/2019, s. 261-272, doi: 10.17951/j.2019.32.3.261-272 [dostęp: 11.03.2021]; B.M. Nowak, *Praca jako czynnik chroniący ekwiwistów przed powrotnością do przestępstwa i wykluczeniem społecznym*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin-Polonia Sectio J*, 3(32)/2019, s. 289-306, doi: 10.17951/j.2019.32.3.289-306 [dostęp: 12.03.2021].

⁷⁵ Uchwała nr 6 Rady Ministrów z dnia 9 stycznia 2018 r. w sprawie „Programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań, Razem bezpieczniej im Władysława Stasiaka na lata 2018-2020” (M.P. 2018, poz. 167); <http://razembezpieczniej.mswia.gov.pl/> [dostęp: 13.03.2021].

⁷⁶ Zob. J. Piwowarski, W. Czajkowski, *Strumienie kultury bezpieczeństwa w perspektywie wpływu społecznego*, „Rocznik Bezpieczeństwa Morskiego” 2016, nr 2(10), s. 133-152.

⁷⁷ Zob. United Nations Development Program, *Human Development Report 1994*, New York 1994, http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf [dostęp: 11.03.2021].

bezpieczeństwo narodowe, stąd dobro jednostki staje się dobrem nadrzędnym, co potwierdza również stanowisko Zgromadzenia Ogólnego ONZ, wskazujące, że dobro ludzi zawsze należy stawiać na pierwszym planie i że jest to „najważniejsza zmiana, jaka musi nastąpić w naszym myśleniu i postępowaniu”⁷⁸. Budowanie bezpieczeństwa społecznego z udziałem instytucji i służb publicznych opiera się na budowaniu relacji i więzi społecznych służących wspólnym działaniom na rzecz zapobiegania przestępczości i wspólnej trosce o rozwój społeczności lokalnych i globalnych. W takim ujęciu bezpieczeństwo traktowane jest jako tzw. wspólna sprawa⁷⁹, której realizacja jest obowiązkiem nie tylko instytucji publicznych, lecz także społeczności lokalnych⁸⁰. Kształtowanie kultury bezpieczeństwa społeczności lokalnych związane jest z autorytetem lokalnych liderów, jak i zaangażowaniem społecznym.

Zdolność społeczności lokalnych do samoorganizacji i działań na rzecz samodzielnego rozwiązywania swoich problemów świadczy o jej dojrzałości obywatelskiej i jakości więzi społecznych, które im silniejsze, tym jest ona bardziej scalona. „Słabe więzi, brak grupowej spójności, nieufność i dystans w kontaktach międzyludzkich utrudniają wzajemną komunikację i współpracę, a także ograniczają zdolność podejmowania inicjatyw zbiorowych. Wysoki poziom autorytetu lokalnych władz może być pomocny w odbudowywaniu więzi społecznych i społecznego zaufania. Może również zmniejszać obawy przed ryzykiem oraz zachęcać do wysiłku i inicjatywy, stając się tym samym źródłem samoorganizacji społecznej. Może ponadto sprzyjać większej otwartości lokalnej społeczności na zmiany, pogłębiać ufność we własne możliwości, umacniać wolę działania dla dobra jednostki i całej zbiorowości”⁸¹.

Podsumowanie

A. Kossowska słusznie wskazuje, że „jedną z cech charakterystycznych społeczeństwa ponowoczesnego jest powszechność odczuwania

⁷⁸ Zob. Millennium Report of the Secretary General, *We the peoples: the role of the United Nations in the 21st century*, New York 2000, s. 5, https://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/We_The_Peoples.pdf [dostęp: 10.03.2021].

⁷⁹ M. Czuryk, *Bezpieczeństwo jako dobro wspólne*, „Zeszyty Naukowe KUL” 2018, nr 61,3(243), s. 15-24.

⁸⁰ A. Urban, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, Warszawa 2009, s. 22.

⁸¹ B. Tuziak, *Autorytet władz gminnych a rozwój społeczności lokalnych. Studium socjologiczne*, Warszawa 2014, s. 10.

zagrożenia przestępczością rozumianego w kategoriach obiektywnych i subiektywnych”⁸². Z kolei bezpieczeństwo jednostki ludzkiej, rodziny, społeczności lokalnej, narodu nie jest dane raz na zawsze, dlatego też należy nieustannie rozpoznawać różne zagrożenia, uczyć się, jak sobie z nimi radzić i doskonalić systemy prewencyjne. W odniesieniu do powyższego wymóg ciągłego dostosowywania instytucji prawnych do potrzeb i oczekiwań społecznych jest wciąż aktualny, tak jak i wymóg edukacji w tym zakresie⁸³. Wszystko to sprzyja zapewnianiu bezpieczeństwa obywateli, zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i społecznym.

Problematyka bezpieczeństwa osobistego i społecznego ma charakter wielopłaszczyznowy i interdyscyplinarny. Poczucie bezpieczeństwa jest wartością społecznie oczekiwaną, cenioną i istotną dla zachowania ładu publicznego. Potocznie poczucie to jest mierzone liczbą funkcjonariuszy Policji i Straży Miejskiej w najbliższym otoczeniu (ulicy, osiedlu, gminie). Zwiększaniu liczby sił porządku publicznego i struktur ratowniczych powinna towarzyszyć ustawiczna praca nad kształtowaniem świadomości społecznej w kierunku rozwijania odpowiedzialności za swoje miasto czy gminę. Należy zatem nieustannie podejmować działania mające na celu kształtowanie nowoczesnego, sprawnego, racjonalnego, optymalnego systemu bezpieczeństwa w społeczności lokalnej, który jest korzystny zarówno dla obywateli, jak i państwa. Stan bezpieczeństwa i zapobieganie przestępczości, uwzględniające podstawowe potrzeby społeczności lokalnych, przenikają się z kompetencjami i zakresem działania władz lokalnych i przyjętych ogólnokrajowych strategii.

Pobudzanie aktywności obywatelskiej na rzecz bezpieczeństwa i edukacji w zakresie postaw prospołecznych wydaje się optymalnym kierunkiem prewencji kryminalnej i bardziej racjonalnym niż populizm penalny i oczekiwanie, że tylko zwiększanie surowości sankcji prawno-karnych będzie skutkowało ograniczeniem przestępczości. W kontekście podjętych rozważań i wszechobecnego epatowania „kulturą strachu” nie powinno się tracić z pola widzenia człowieka, którego doświadczenie przestępcze – z należyтым wsparciem społeczeństwa – może być tylko epizodem w jego życiu.

⁸² A. Kossowska, *Uwarunkowania i konsekwencje lęku przed przestępczością*, [w:] J. Królikowska (red.), *Problemy społeczne w grze politycznej*, Warszawa, 2006, s. 191.

⁸³ Zob. R. Bera, S.M. Kwiatkowski (red.), *Młodzież wobec współczesnych zagrożeń w życiu społecznym. Wyzwania dla pedagogiki bezpieczeństwa*, Warszawa 2019; R. Bera, *Pedagogika bezpieczeństwa w kontekście współczesnych zagrożeń w życiu społecznym*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin-Polonia Sectio J, 4(30)/2017, s. 11-18, doi: 10.17951/j.2017.30.4.11 [dostęp: 10.03.2021].

Bibliografia

- Bałandynowicz A., *Wielopasmowa teoria resocjalizacji z udziałem społeczeństwa*, „Resocjalizacja Polska” 2010, nr 1.
- Ambrozik W., *Pedagogika resocjalizacyjna. W stronę uspołecznienia systemu oddziaływań*, Kraków 2016.
- Bałandynowicz A., *Nowoczesne trendy w polityce kryminalnej na przełomie XX i XXI wieku*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 11.
- Bałandynowicz A., *Probacyjna sprawiedliwość karząca*, Warszawa 2015.
- Bałandynowicz A., *Rodzinne domy terapeutyczne resocjalizacją w środowisku otwartym*, Warszawa 2006.
- Bąk I., *Struktura i typologia przestrzenna przestępczości w Polsce*, „Ekonometria” 2015, nr 4(50), doi: 10.15611/ekt.2015.4.03 [dostęp: 11.03.2021].
- Bera R., Kwiatkowski S.M. (red.), *Młodzież wobec współczesnych zagrożeń w życiu społecznym. Wyzwania dla pedagogiki bezpieczeństwa*, Warszawa 2019.
- Bera R., *Pedagogika bezpieczeństwa w kontekście współczesnych zagrożeń w życiu społecznym*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin-Polonia Sectio J, 4(30)/2017, doi: 10.17951/j.2017.30.4.11 [dostęp: 10.03.2021].
- Bożewicz M., *Poczucie bezpieczeństwa w najbliższej okolicy i w kraju*, CBOS Komunikat z Badań, 96/2020, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2020/K_096_20.PDF [dostęp: 10.03.2021].
- Bulenda T., *Polityka karna w programach wyborczych 2007 r.*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2010, nr 66.
- Centralny Zarząd Służby Więziennej, *Kwartalne Informacje Statystyczne za IV kwartał od 2001-2020 r.*, <https://www.sw.gov.pl/strona/Statystyka-kwartalna> [dostęp: 20.02.2021].
- Chlebowicz P., *Przejawy populizmu penalnego w polskiej polityce kryminalnej*, „Studia Prawnoustrojowe”, 2009, nr 9.
- Cohen S., *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*, London 1972.
- Czajkowski W., Wąs-Gubała J., *Bezpieczeństwo personalne w perspektywie kulturowej*, „Studia nad Bezpieczeństwem” 2017, nr 2.
- Czapiński J., *Zadowolenie z poszczególnych dziedzin i aspektów życia*, [w:] Czapiński J. (red.), *Diagnoza społeczna 2005*, Warszawa 2005.
- Czarnecki B., *Przestrzenne aspekty przestępczości. Metoda identyfikacji czynników zagrożeń w przestrzeni miejskiej*, Białystok 2011.
- Czuryk M., *Bezpieczeństwo jako dobro wspólne*, „Zeszyty Naukowe KUL” 2018, nr 61,3(243).

- Feliksiak M., *Oceny działalności instytucji publicznych*, Komunikat z badań, 44/2019, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_044_19.PDF [dostęp: 10.03.2021].
- Frieske K.W., *Przestępczość w Polsce – lata dziewięćdziesiąte. Stereotypy i realia*, [w:] Marody M. (red.), *Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XIX i XX wieku*, Warszawa 2002.
- Garland D., *On the Concept of Moral Panic*, *Crime Media Culture*, 4(1)/2008.
- Garland D., *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*, Chicago 2001.
- Gdula A., *Zagrożenia bezpieczeństwa społecznego w XXI wieku*, „Kwartalnik Bellona” 2017 nr 3.
- Gierszewski J., *Bezpieczeństwo społeczne jako dziedzina bezpieczeństwa narodowego*, *Historia i Polityka*, 23(30)/2018, doi: <http://dx.doi.org/10.12775/HiP.2018.002> [dostęp: 10.03.2021].
- Goode E., Ben-Yehuda N., *Moral Panics: The Social Construction of Deviance*, Cambridge 1994.
- Goryń P., *Bezpieczeństwo społeczne – jedno czy wiele?*, [w:] Boćkowski D., Goryń P., Goryń K., *Bezpieczeństwo i jego percepcja w dyskursie społecznym i militarnym*, Białystok 2020.
- Grzesiak S., *Halfway houses in The Polish Model of Social Reintegration – possibilities and limitations*, “The Prison Systems Review” 2019, nr 105.
- Grzesiak S., *Prewencja recydywy przestępczej jako proces zarządzania zmianą w warunkach izolacji więziennej*, [w:] Kołtun L., Kośmider T. (red.), *Współczesny wymiar bezpieczeństwa publicznego. Kształtowanie bezpiecznych przestrzeni. Działania profilaktyczne*, Warszawa 2019.
- Guzik-Makaruk E.M., *Poczucie bezpieczeństwa obywateli w Polsce. Identyfikacja i przeciwdziałanie współczesnym zagrożeniom*, Warszawa 2011.
- Hier S.P., *Moral Panics*, [w:] Atkinson P., Delamont S., Cernat A., Sakshaug J.W., Williams R.A. (red.), *SAGE Research Methods Foundations*, 2019, <https://www.doi.org/10.4135/9781526421036806294> [dostęp: 03.03.2021].
- Informator Statystyczny Wymiaru Sprawiedliwości, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/download,2853,31.html> [dostęp: 04.03.2021].
- Kądziółka K., *Przestrzenne zróżnicowanie zagrożenia przestępczością w Polsce*, *De Securitate et Defensione*. „O Bezpieczeństwie i Obronności” 2016, nr 2(2).
- Kieszkowska A., *Możliwości pracy z osobami wykluczonymi społecznie w inkluzyjno-katalaktycznym modelu w procesie reintegracji społecznej*, „Roczniki Pedagogiczne” 2019 nr 11(47), doi: <http://dx.doi.org/10.18290/rped.2019.11s-15> [dostęp: 12.03.2021].
- Klonowska I., *Bezpieczeństwo jako fundament budowania procesu resocjalizacji, readaptacji i reintegracji w środowisku lokalnym*, „Resocjalizacja Polska” 2018, nr 15.
- Kossowska A., *Uwarunkowania i konsekwencje lęku przed przestępczością*, [w:] Królikowska J. (red.), *Problemy społeczne w grze politycznej*, Warszawa 2006.

- Kozaczuk F., Urban B. (red.), *Profilaktyka i resocjalizacja młodzieży*, Rzeszów 2004.
- Krajewski K., *Punitywność wymiaru sprawiedliwości karnej w Polsce w XX wieku*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 3.
- Kusztal J., *Resocjalizacja-readaptacja-reintegracja we współczesnym polskim dyskursie naukowym*, [w:] Kusztal J., Kmieciak-Jusięga K. (red.), *Konteksty resocjalizacji i readaptacji społecznej*, Kraków 2014.
- Lewicka-Zelent A., *Poczucie bezpieczeństwa osób pozbawionych wolności w kontekście bezpieczeństwa społecznego i psychologicznego*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin-Polonia Sectio J*, 3(32)/2019, doi: 10.17951/j.2019.32.3.261-272 [dostęp: 11.03.2021].
- Lippmann W., *Opinia publiczna*, Kraków 2020.
- Masłow A., *Motywacja i osobowość*, Warszawa 2021.
- Mocianko-Pawlak M., *Bezpieczeństwo a poziom przestępczości w Polsce w latach 2007-2016*, *Studia i Prace WNEiZ US*, 50/01/2017, s. 215-230, doi: 10.18276/sip.2017.50/1-16 [dostęp: 10.03.2021].
- Muskała M., „*Odstąpienie od przestępczości*” w teorii i praktyce resocjalizacyjnej, Poznań 2016.
- Nawój-Śleszyński A., *Perspektywy kompresji populacji więziennej w Polsce*, [w:] Stępiński P., Kalisz T., Zalewski W. (red.), *Czy i jakie więzienia są potrzebne? Rozważania na tle zagadnień współczesności*, Poznań-Gdańsk-Wrocław-Kalisz 2016.
- Nawój-Śleszyński A., *Przeludnienie więzień w Polsce – przyczyny, następstwa i możliwości przeciwdziałania*, Łódź 2013, <http://dx.doi.org/10.18778/7525-947-6> [dostęp: 10.03.2021].
- Nowak B.M., *(Nie)skazani na wykluczenie. Od patologii do normy zachowań społecznych*, Warszawa 2020.
- Nowak B.M., *Interdyscyplinarne, sieciowo-systemowe podejście do procesu readaptacji i reintegracji społecznej osób skazanych i ich rodzin*, „*Studia Edukacyjne*” 2016, nr 41.
- Nowak B.M., *Kreowanie działań społecznych o charakterze resocjalizacyjno-readaptacyjnym. Podejście sieciowo-systemowe*, „*Resocjalizacja Polska*” 2014, nr 7.
- Nowak B.M., *Praca jako czynnik chroniący eksawięźniów przed powrotnością do przestępstwa i wykluczeniem społecznym*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin-Polonia Sectio J*, 3(32)/2019, doi: 10.17951/j.2019.32.3.289-306 [dostęp: 12.03.2021].
- Nowak B.M., *Reintegracja społeczna skazanych w wybranych państwach Unii Europejskiej*, „*Resocjalizacja Polska*” 2015, nr 10.
- Nowak B.M., *Rodzina w kryzysie. Studium resocjalizacyjne*, Warszawa 2012.
- Pieszko G., *Społeczne poczucie zagrożenia przestępstwami przez Polaków z uwzględnieniem mieszkańców województwa podkarpackiego*, „*Studia Prawnoustrojowe*” 2014, nr 23.

- Piwowarski J., Czajkowski W., *Strumienie kultury bezpieczeństwa w perspektywie wpływu społecznego*, „Rocznik Bezpieczeństwa Morskiego” 2016, nr 2(10).
- Pratt J., *Penal Populism*, London-New York 2007.
- Pucek Z., Bierówka J. (red.), *Media a opinie i postawy społeczne*, Kraków 2011.
- Siemaszko A., *Kogo biją, komu kradną. Przestępczość nierejestrowana w Polsce i na świecie*, Warszawa 2001.
- Stadnik A., *Współodpowiedzialność rodziny za kształtowanie postaw obywatelskich wobec współczesnych zagrożeń społecznych*, „Wiedza Obronna” 2018, nr 3-4(264-265), doi: <https://doi.org/10.34752/pqr0-ck97> [dostęp: 12.03.2021].
- Stępnia P., *Praca socjalna w postępowaniu ze skazanymi*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2007, nr 4.
- Stojer-Polańska J. (red.), *Przypadki kryminalne. Ciemna liczba przestępstw jako problem interdyscyplinarny*, Poznań 2018.
- Strzeszewski M., *Czy na co dzień czujemy się bezpiecznie*, CBOS, Komunikat z badań, Warszawa 2007, BS/77/2007.
- Szafrańska M., *Penalny populizm a media*, Kraków 2015.
- Szecówka A., Dzieńdziora J., Musioł S. (red.), *Nauka i praktyka wobec bezpieczeństwa we współczesnej społeczności lokalnej*, Racibórz 2008.
- Szemieszko A., *Atlas przestępczości w Polsce 4*, Warszawa 2009.
- Szymanowska A., *Polacy wobec przestępstw i karaniami*, Warszawa 2008.
- Szymanowska A., Szymanowski T., *Opinia społeczna w Polsce o niektórych zachowaniach patologicznych, kontrowersyjnych, przestępstwach i środkach kontroli prawno-karnej*, Warszawa 1996.
- Szymanowski T., *Polityka karna i penitencjarna w Polsce w okresie przemian prawa karnego*, Warszawa 2005.
- Szymanowski T., *Przemiany systemu penitencjarnego w Polsce*, Warszawa 1996.
- Szymanowski T., *Przestępczość i polityka karna w Polsce. W świetle faktów i opinii społeczeństwa w okresie transformacji*, Warszawa 2012.
- Tuziak B., *Autorytet władz gminnych a rozwój społeczności lokalnych. Studium socjologiczne*, Warszawa 2014.
- Uchwała Nr 6 Rady Ministrów z dnia 9 stycznia 2018 r. w sprawie „Programu ograniczenia przestępczości i aspołecznych zachowań Razem bezpieczniej im Władysława Stasiaka na lata 2018-2020” (M.P.2018, poz. 167); <http://razembezpieczniej.mswia.gov.pl/> [dostęp: 13.03.2021].
- Urban A., *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, Warszawa 2009.
- Urban B. (red.), *Dewiacje wśród młodzieży. Uwarunkowania i profilaktyka*, Kraków 2001.

- Urban B., Stanik J.M. (red.), *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*, t. 1, Warszawa 2008.
- Victor J.S., *Moral Panics and the Social Construction of Deviant Behaviour: A Theory and Application to the Case of Ritual Child Abuse*, Sociological Perspectives, 1998.
- Wojakowska M., Parada M., *Przemoc w rodzinie – kryzys autorytetu czy nieskuteczne kształtowanie bezpieczeństwa społeczności lokalnych*, „Zeszyty Naukowe SGSP” 2019, nr 69.
- Zalewski W., *Populizm penalny – próba zdefiniowania zjawiska*, [w:] Sienkiewicz Z., Kokot R. (red.), *Populizm penalny i jego przejawy w Polsce*, Wrocław 2009.
- Żukiewicz A., *Triada determinant bezpieczeństwa pracowników służb społecznych: determinanty systemowe*, „Praca Socjalna” 2017, nr 1(32).

Akty prawne:

- Ustawa z dnia 22 listopada 2013 r. *o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób* (Dz.U. z 2020, poz. 1446).

Źródła internetowe:

- CBOS, <https://www.cbos.pl/PL/home/home.php> [dostęp: 10.03.2021].
- Fidelus A.H., *Praca ze skazanymi z perspektywy modelu społeczno-przestrzennego*, Forum Pedagogiczne, 1/2017, http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_21697_fp_2017_1_04 [dostęp: 12.03.2021].
- Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/wymiar-sprawiedliwosci/wymiar-sprawiedliwosci/osadzeni-w-zakladach-karnych-i-aresztach-sledczych,2,1.html> [dostęp: 04.03.2021].
- Millennium Report of the Secretary General, *We the peoples: the role of the United Nations in the 21 st century*, New York 2000, https://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/We_The_Peoples.pdf [dostęp: 10.03.2021].
- Ministerstwo Sprawiedliwości, *Powrót do przestępstwa w latach 2009-2015*, Warszawa, maj 2017, <https://www.isws.ms.gov.pl/baza-statystyczna/publikacje/download,3502,1> [dostęp: 20.02.2021].
- Policja, <https://statystyka.policja.pl/> [dostęp: 10.03.2021].
- TNS OBOP, <https://polaczonebiblioteki.uw.edu.pl/index.php/strona-glowna/zasoby-i-zrodla/bazy-danych-2/raporty-tns-obop/> [dostęp: 10.03.2021].
- United Nations Development Program, *Human Development Report 1994*, New York 1994, http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf [dostęp: 11.03.2021].
- USA, Second Chance Act z 2007, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-110publ199/pdf/PLAW-110publ199.pdf> [dostęp: 26.02.2021].